

# Politički stavovi Savezne Republike Nemačke prema jugoslovenskoj krizi

MILOVAN RADAKOVIĆ

U radu autor izdvaja nekoliko perioda u kojima su menjani politički stavovi SR Nemačke prema jugoslovenskoj krizi: period u kojem je podržavala kontinuitet tadašnje SFR Jugoslavije; zaokret u političkim stavovima prema jugoslovenskoj krizi; stav posle Brionske deklaracije; pritisci na saveznike da je slede u stavovima prema jugoslovenskoj krizi; diplomatsko priznavanje Slovenije i Hrvatske od strane Savezne Republike Nemačke i period daljih pritisaka Bona na Saveznu Republiku Jugoslaviju.

## *Uvodno razmatranje*

Kraj 20. veka u Evropi obeležavaju dva oprečna politička procesa. Zapadna Evropa nastoji da se homogenizacijom konstituiše kao samostalni politički i ekonomski entitet, a taj proces se konkretizovao u daljoj integraciji i afirmaciji Evropske zajednice i u ujedinjenju dve nemačke države. S druge strane, započeti proces dezideologizacije i demokratizacije zemalja istočne Evrope izgubio je suštinu, jer se pretvorio u proces raspada državnopravnih tvorevina koje su postojale od kraja Drugog svetskog rata.

Procesi stvaranja novih država poprimili su posebno teške oblike na nekadašnjim prostorima Sovjetskog Saveza i SFR Jugoslavije, jer nestajanje te dve zemlje prati i građanski rat. Međutim, pitanje je da li će se takvi procesi na evropskom istoku zaustaviti samo na SSSR-u i Jugoslaviji, jer je gotovo izvestan i raspad Češko-Slovačke Federacije.

Poznavaooci međunarodnih odnosa smatraju da je građanski rat u Jugoslaviji, kao i njegov ishod, značajan ne samo za rasplet krize u toj zemlji već i za celu Evropu, jer se „scenario“ iz jugoslovenske drame može, manje ili više, preneti i ponoviti na mnogoljudnijim i većim prostorima nekadašnjeg Sovjetskog Saveza. Iz navedenih, ali i mnogih drugih razloga (na primer, sve značajniji uticaj Nemačke i EZ, mogućnost aktiviranja

vojne sile zemalja ZEU, odnos EZ-SAD, odnosno ZEU-NATO itd.) za politikološku i vojnu misao posebno je značajna analiza političkih stavova Savezne Republike Nemačke prema jugoslovenskoj krizi. Naime, na početku jugoslovenske drame Nemačka je podržavala jugoslovenski političko-pravni i teritorijalni kontinuitet, ali je, kasnije, svoje stavove toliko izmenila da je prva priznala samostalnost nekadašnjih jugoslovenskih republika. Pri tome je uticala na druge zemlje Evropske zajednice da slično postupe, ne odstupajući od svojih političkih interesa na Balkanu.

Na osnovu analize stavova SR Nemačke prema jugoslovenskoj krizi može se izdvojiti nekoliko perioda, i to:

- 1) period u kojem je podržavala integritet SFR Jugoslavije;
- 2) period zaokreta u političkim stavovima prema jugoslovenskoj krizi;
- 3) period posle Brionske deklaracije;
- 4) period pritiska na saveznike da je slede u stavu prema jugoslovenskoj krizi;
- 5) period priznavanja Slovenije i Hrvatske,
- 6) period daljih pritisaka na Saveznu Republiku Jugoslaviju.

## PERIOD PODRŽAVANJA JUGOSLOVENSKOG INTEGRITETA

Na ministarskom sastanku u Drezdenu, 3. juna 1991, na izričito insistiranje nemačkog ministra inostranih poslova Hansa Ditrha Genšera, Evropska zajednica se izjasnila za „jedinstvenu i demokratsku Jugoslaviju“ i pokušala, čak, da onemogući separatističke tendencije pretnjom da će uskratiti tek ponuđenu i izdašnu ekonomsku pomoć ukoliko se „proces dezintegracije nastavi“ i zemlja raspadne.

Krajem maja 1991, na vanrednom sastanku u Luksemburgu, evropska „dvanaestorica“ su se dogovorila da neće priznati Sloveniju i Hrvatsku, i da će, uz to, biti odbijen svaki kontakt na „visokom nivou“ s tim republikama. Dva dana kasnije, Slovenija i Hrvatska su jednostrano proglasile nezavisnost i jugoslovenska drama je počela da se pretvara u tragediju.

Nemački udeo u pretvaranju jugoslovenske krize u tragediju bio je sve uočljiviji i postao je, konačno, ogroman i razoran. Opredeljujući se pristrasno za interese separatističke isključivosti, Nemci su pretvorili u farsu veliki poduhvat Evropske zajednice s mirovnim procesom i Haškom konferencijom. Njena osnovna polazišta i „dobre namere“ izmenjeni su pod nemačkim pritiscima i učenama, a Konferencija je izbačena iz normalnih okvira međunarodnih normi, pravde i prava, i izložena surovom delovanju pojedinačnih interesa i odnosa snaga u evropskoj (ne)složnoj zajednici, pri čemu je nemačka bezobzirnost sve više dolazila do izražaja.

### *Ministarska konferencija KEBS-a u Berlinu*

Nemački politički stavovi su od Ministarskog sastanka KEBS-a u Berlinu, juna 1991, značajno „transformisani“. Konferencija je i pre zasedanja bila dosta opterećena problemima vezanim za političku krizu u Jugoslaviji, a nemačka štampa je, u vezi s njenim secesionizmom, izdiferencirala dva tada najvažnija pitanja: koliko je realna opasnost da se secesionizam s balkanskih prostora proširi na ostale zemlje Evrope,<sup>1</sup> i da li je Evropa zakasnila u nastojanju da očuva Jugoslaviju kao jedinstvenu državu.<sup>2</sup>

Tadašnji čvrsti stav zvanične Nemačke da se deluje u pravcu očuvanja Jugoslavije kao teritorijalne, ekonomske i političke celine, pa i nepromenljivosti svih evropskih granica, bio je vidljiv i iz činjenice da, za razliku od nekih prethodnih zasedanja organa KEBS-a, kada je nezvaničnim predstavnici-

<sup>1</sup> Ugledni nezavisni berlinski list „Berliner Zeitung“ 16. juna 1991, povodom političke krize u Jugoslaviji, tražio je i konkretnu akciju Ministarskog saveta KEBS-a: „Ovaj destabilizujući element ne sme druge Evropljane da ostavi ravnodušnim. Njihovi predstavnici ne mogu svoje „filozofske“ govore, ukoliko su ih spremali, da ostave u aktentatšnama. Oni imaju da se suoče sa sasvim neposrednom opasnošću. KEBS bi na skupu u Berlinu morao sebi da dozvoli nešto što mu do sada još nije pošlo za rukom: ako ne razrešenje sukoba u jednoj od zemalja članica, onda bar mirno poravnanje spora. Jugoslavija je izazov za Evropu. Ministri KEBS-a, koji se skupljaju u Berlinu, jedva da će moći da objasne dokle sme da doseže uporni separatizam u jednoj zemlji. Raspad Jugoslavije objektivno je suprotan evropskom procesu jedinstva“.

<sup>2</sup> Šesnaestog juna 1991. godine „Berliner Zeitung“, povodom odluke Slovenije i Hrvatske da istovremeno proglase „svoje izdvajanje iz Jugoslavije“, pisao je sledeće: „Ni postojeći potpuni ekonomski kaos, ni opasnost od nasilnih socijalnih eksplozija, ni spoljni pritisak izražen kroz pretnje o obustavi kredita nisu mogli da spreče ovaj korak odgovornih u Ljubljani i Zagrebu. Dobiya se utisak da je sada previše kasno za racionalne argumente. Mogućnost da se utiče na događaje u Jugoslaviji izgleda da više ne postoji“.

cima sa Baltika i iz Jugoslavije omogućavan status gostiju, ali i mogućnost samostalnih javnih istupa, Nemci, kao domaćini zasedanja Ministarskog saveta (koji se tada prvi put pojavio kao institucijonalizovani i stalni viši organ KEBS-a), nisu dopustili bilo kakav „paralizam“ u zvaničnom predstavljanju evropskih zemalja.<sup>3</sup> Takvi stavovi Nemačke prema političkoj krizi u Jugoslaviji bili su formulisani i razrađeni mnogo pre početka zasedanja KEBS-a, na sastancima nemačkog Bundestaga.<sup>4</sup> Jedan od najznačajnijih sastanaka nemačkog parlamenta koji je posvećen situaciji u Jugoslaviji održan je 19. juna 1991. u Bonu. Na njemu su poslanici Bundestaga prihvatili dva dokumenta: *O političkoj krizi u Jugoslaviji* i *O političkoj situaciji na Kosovu i Metohiji*. Bilo je reči i o zajedničkim dokumentima poslaničkih frakcija gotovo svih političkih stranaka zastupljenih u Parlamentu (CDU-CSU, socijaldemokrati, liberali i partije „Savez 90-zelenih“).

Osnovna poruka dokumenta *O političkoj krizi u Jugoslaviji* je da samo demokratska, pluralistička Jugoslavija, kao pravna država u kojoj se garantuju ljudska prava i prava nacionalnih manjina u skladu sa strateškim interesima EZ,

<sup>3</sup> Na primer, predstavnicima baltičkih zemalja nije upućen poziv da dođu u Berlin. Prema zvucnom saopštenju domaćina, to nije učinjeno ne samo iz obzira prema Gorbačovu i njegovom gledanju na „baltičko pitanje“ nego i zbog predstojeće konferencije o ljudskim pravima u Moskvi, jer se teško moglo zamisliti da će Litvanci, Letonci i Estonci biti tretirani kao „gosti“ u glavnom gradu zemlje čiji su tada bili državljani. Sličan tretman domaćini su primenili i prema Jugoslaviji, odnosno prema njenim republikama čiji predstavnici nisu bili u tadašnjoj zvaničnoj jugoslovenskoj državnoj delegaciji. Naravno, takvi „predstavnici mogli su eventualno da nastupe na samostalno organizovanoj konferenciji za štampu, ali to sa zvaničnim organizatorima KEBS-a nije imalo nikakve veze“.

<sup>4</sup> Jedan od značajnijih dokumenata koje je doneo Bundestag, a iz kojeg se mogao sagledati mogući zvanični stav Nemačke na zasedanju KEBS-a, bio je i tzv. Nacrt rezolucije o Jugoslaviji. „Tanjug“ je 14. juna 1991. preneo osnove tog dokumenta. U nacrtu rezolucije Bundestag poziva odgovorne političare u Jugoslaviji da pronađu rešenje jugoslovenske krize mirnim putem. Istovremeno je traženo od bonske vlade da se založi za prijem Jugoslavije u Savet Evrope, kao i u pridruženo članstvo Evropske zajednice. Prema tome dokumentu, svi odgovorni u Jugoslaviji pozivaju se da se „intenzivno potruže za nenasilno rešenje jugoslovenske krize“, odnosno za „svima prihvatljive temelje zajedničkog života“ jer bi to u „interesu zajednice evropskih država, osiguralo da šest republika ostanu povezane jedna sa drugom. Bundestag, takođe, namerava da se založi da EZ preuzme inicijative za miran zajednički život Srba i Albanaca na Kosovu. Tu posebno spada da albansko stanovništvo Kosova, u okviru Republike Srbije, ostvari osigurana manjinska prava na čuvanje svoga etničkog i kulturnog identiteta, ali i da srpska manjina na Kosovu budu zaštićena na isti način u svojim manjinskim pravima“, precizirano je u Nacrtu. Zatim je predložena „nepriistrasna istraga“ o optužbama za kršenje ljudskih prava, koja bi doprinela uspostavljanju dijaloga između Srba i Albanaca o uslovima za njihov zajednički život. Bundestag je tim dokumentom pozvao bonsku vladu da tu „nepriistrasnu istragu“ inicira u „okviru evropske političke saradnje i u okviru Saveta Evrope“, a u „saradnji sa vladom Jugoslavije i vladom Republike Srbije“.

može računati na snažnu podršku Nemačke u bržem uključivanju u evropske integracione tokove. Pri tome je bilo pomenuto punopravno članstvo Jugoslavije u Evropskom savetu, zatim status pridruženog člana EZ i izdašnija ekonomska pomoć. Oba dokumenta su, inače, bila pripremljena posle boravka predstavnika spoljnopolitičkog odbora Bundestaga (dve delegacije) i više pojedinačnih poseta poslanika Jugoslaviji, i bili su pod snažnim uticajem neposrednih, mnogobrojnih razgovora obavljenih sa različitim sagovornicima. Tako je jugoslovenska kriza posmatrana kompleksnije i celovitije nego u nekim ranijim prilikama (događaji su pokazali i kasnijim).

U dokumentu *O političkoj krizi u Jugoslaviji* Bundestag je potvrdio svoju želju za mirnim razrešenjem jugoslovenske krize, kao i spremnost da tome doprinese u „okvirima koje pružaju prihvaćene norme međunarodnog komuniciranja“. Uz zabrinutost zbog razmera tadašnjih sukoba u Jugoslaviji, Bundestag je upozorio i na neodvojivost evropskog mira i stabilnosti od političke stabilnosti u Jugoslaviji i na Balkanu. Nemački parlament je tada ukazao da se za uspostavljanje takvog mira mora poštovati Pariska povelja KEBS-a. Korak dalje od opštih načela u usvojenom dokumentu otišli su poslanici Bundestaga u pojedinačnim diskusijama koje su vođene, naglašavajući isključivo i nepovredivo pravo jugoslovenskih naroda da odlučuju o sopstvenoj sudbini, kao i o državnoj formi budućeg življenja. Tada je konstatovano da dosadašnja forma jugoslovenske zajednice ne zadovoljava njene narode i da je neminovan novi jugoslovenski dogovor o budućnosti. Bundestag nije želeo da precizira kakav bi taj dogovor mogao da bude, ali je formulisao nekoliko uslova koje bi morao da garantuje.

1. Istaknuto je da jedinstvo Jugoslavije i njen opstanak mogu počivati samo na slobodi i slobodnom izjašnjavanju, odnosno na bezuslovnom poštovanju i uvažavanju poznatih standarda: demokratije, političkog pluralizma, pravne države, ljudskih prava i prava manjina. Posebno su bila naglašena prava manjina, zbog uverenja da je rešenje tog problema ključ za rešenje ukupne jugoslovenske krize, s obzirom na to, kako je primetio jedan poslanik Bundestaga, „da su svi jugoslovenski narodi u nekom delu zemlje manjina“. Prvi put se tada, u tom kontekstu, direktno govorilo i o ugroženosti Srba koji

žive u Hrvatskoj i, za razliku od ranijih stereotipa, o „greškama koje je počinila albanska većina“ prema Srbima u južnoj srpskoj pokrajini (prvi put se uz reč Kosovo koristila i reč Metohija).

2. U dokumentu se govorilo o težnjama pojedinih republika da napuste jugoslovensku zajednicu. Njihova imena nisu pominjana, ali se mislilo na Sloveniju i Hrvatsku. Tada je nemačkim parlamentarcima ta težnja severozapadnih, još uvek jugoslovenskih republika bila shvatljiva, ali politički neprihvatljiva. Pominjan je jugoslovenski ustav koji daje pravo na samoopredeljenje do otcpljenja, ali se, istovremeno, došlo do zaključka da „bezbednosno-politički interesi EZ nalažu da šest jugoslovenskih republika i ubuduće ostanu međusobno povezane“. Za poslanike Bundestaga tada u tome nije bilo nikakve protivurečnosti, pošto su naglasili da je prava stabilnost moguća samo na osnovu slobodnog ugovaranja uspostavljenog privrednog poretka.

3. Zaključeno je da „nova Jugoslavija može biti rezultat samo slobodnog izjašnjavanja i opredeljenja njenih naroda i republika. Takvoj Jugoslaviji, naglašeno je, „nemački parlament obećava svu moguću pomoć i potporu“.

U kratkom dokumentu *O političkoj situaciji na Kosovu i Metohiji* insistirano je na jednakoj zaštiti prava Srba i Albanaca, kao i na podsticanju dijaloga između njih posredstvom evropskih institucija, uz saglasnost srpske i savezne vlade. Uz razumevanje težnji pojedinih naroda i republika za sopstvenim državnim identitetom, čula su se i nedvosmislena upozorenja (Peter Gloc – SPD, i neka druga) da se takve odluke ne mogu donositi jednostrano i bez obzira na interese drugih, pri čemu se Evropska zajednica priviđa kao „mreža“ koja bi bila spas za one koji su njome opčinjeni kao utočištem. Ona nije „veliki brat koji može da rešava probleme nastale u međunarodnim konfliktima“. Vladin predstavnik, državni sekretar u Ministarstvu spoljnih poslova Šefer, naglasio je, na kraju rasprave, da vlada deli zabrinutost poslanika za situaciju u Jugoslaviji, ali je ukazao i na jednu nedvosmislenu razliku. „Poslanici“, primetio je Šefer, „stavljaju jači akcenat na autonomiju, a vlada na integritet“. Uz to, napomenuo je da veruje u konačan izlazak iz krize jugoslovenske države i založio se za poštovanje ljudskih prava. Pri tome je izdvojio Kosovo, ali i istakao pravo

jugoslovenskih naroda, direktno ukazujući na neminovnost poštovanja prava Srba u Hrvatskoj.

Na konferenciji u Berlinu nije bilo značajnih odstupanja od dotadašnjih nemačkih političkih stavova prema jugoslovenskoj secesionističkoj krizi. Na kraju zasedanja KEBS-a doneto je, u vezi s njom, nekoliko konkretnih odluka: (1) zatraženo je, pre svega, miroljubivo rešenje jugoslovenske krize; (2) da se pregovorima dođe do nove organizacije jugoslovenske države; (3) obavezno poštovanje ljudskih prava; (4) pružena je nedvosmislena podrška tadašnjim jugoslovenskim saveznim organima vlasti; (5) izražena je podrška teritorijalnom integritetu Jugoslavije; (6) naglašeno je da KEBS neće dati podršku političkim i ekonomskim dezintegracionim procesima u Jugoslaviji i, u vezi s tim, da republike koje žele da istupe iz Jugoslavije neće dobiti podršku evropskih zemalja.

Nemački politički stavovi prema secesionizmu u Jugoslaviji bili su tada još uvek u saglasnosti sa stavovima ostalih evropskih zemalja. Zaključci koje je donela Ministarska konferencija KEBS-a u Berlinu jasno su ukazali i na tadašnje pravce spoljne politike SR Nemačke:

1. Nemačka se u tom periodu zalagala za kontinuitet jugoslovenske države, jer su procesi ujedinjenja između nekađanje DR Nemačke i SR Nemačke bili u toku, pa bi sopstveni politički i ekonomski integracioni naponi bili kompromitovani eventualnom nemačkom podrškom secesionističkih tendencija u nekoj drugoj državi (u ovom slučaju Jugoslaviji).

2. Tadašnja jugoslovenska savezna vlada (Ante Markovića) dobila je podršku Ministarske konferencije jer je, očigledno, njena politika bila u skladu sa gledanjima Bona na jugoslovensku krizu.

3. Indikativno je da su u tom periodu na području Kosova i Metohije boravile mnoge strane delegacije sa zadatkom da utvrde stepen zaštite ljudskih prava u Jugoslaviji. Tih delegacija i komisija bilo je najviše iz SR Nemačke, pa se može zaključiti da je Bon, i pored deklarativnih načela da je svaki jugoslovenski narod u nekoj republici manjina i da je Nemačka zainteresovana da zaštiti prava svih, već tada najveće interesovanje pokazivao za područje Kosova i Metohije, odnosno nekih delova Srbije.

4. Nemačka još uvek nije pokazivala pravu zainteresovanost za jugoslovensku krizu, jer bi se, u suprotnom, Bon našao usamljen naspram politike EZ, koja je težila integraciji, a izazvao bi i podozrenje drugih zemalja, u kojima su takođe mogle ojačati secesionističke ambicije.

## ZAKRET U POLITIČKIM STAVOVIMA SR NEMAČKE

Kada su događaji u Jugoslaviji (tj. Republici Sloveniji) počeli da poprimaju dramatične obrte i nemački politički stavovi prema jugoslovenskom secesionizmu počeli su da se menjaju, i to u dva pravca. Prvo, na promenu nemačkih stavova neposredno posle zasedanja KEBS-a u Berlinu uticali su predstavnici Konzervativne partije iz Bavarske (CSU), koji su optužili nemačku vladu da „nepriznavanjem Slovenije i Hrvatske podržava komuniste iz Srbije!“ Nastupajući veoma agresivno u nemačkoj javnosti, predstavnici te partije nisu prezali ni od toga da optuže ceo zapadni svet za „pomirljivo držanje“ prema jugoslovenskoj političkoj krizi.<sup>5</sup> Nekako u isto vreme nemačka štampa je otišla korak dalje. Optužila je ministra inostranih poslova Hansa Ditriha Genšera za „držanje na konferenciji KEBS-a, koje je išlo u pravcu očuvanja jugoslovenske države“. Istim povodom optužen je i za „saučesništvo i sukrivicu u stradanju Slovenaca i Hrvata“. Sam Hans Ditrih Genšer, kao predsednik nemačke komisije koja je na KEBS-u imenovana za koordinatora i predsedavajućeg tzv. kriznog štaba u vezi s jugoslovenskom političkom krizom, kontaktirao je sa Moskvom i Vašingtonom, a kasnije i sa Beogradom, dajući otvoreno do znanja da se Jugoslavija „mora ponašati shodno pacijentu kome je potrebna pomoć“. U nemačkoj javnosti Genšer je počeo da upotrebljava „jake

<sup>5</sup> Neposredno posle zasedanja KEBS-a u Berlinu, gost Savezne Republike Nemačke bio je američki predsednik Džordž Buš. Shodno protokolu SR Nemačke, svaki istaknuti funkcioner SR Nemačke zadržao se u dvadesetominutnom razgovoru s visokim gostom. Svojih dvadeset minuta s američkim predsednikom bavarski šef vlade Maks Štrajbl iskoristio je da uputi do tada najdirektniju kritiku zemljama Zapada za njihov tadašnji stav prema jugoslovenskoj krizi. On je tada izjavio da je „apsurd da Zapad podržava komunistički sistem Srbije na račun onih koji streme slobodi i demokratiji“!

reći“ za „srpske komuniste“, „srpsku vojsku“ itd.<sup>6</sup> Međutim, u svojstvu predsedavajućeg Ministarskog saveta KEBS-a, 1. jula 1991, boravio je u Beogradu, gde je izjavio da će se Nemačka zalagati za mirno rešenje jugoslovenske krize, ali da će u slučaju eskalacije sukoba primeniti ekonomske sankcije prema Jugoslaviji. Prilikom posete postignuta je saglasnost da dokumenti KEBS-a iz Helsinkija i Pariza budu osnova za rešenje konflikta u Jugoslaviji.

U međuvremenu, u Jugoslaviji je došlo do direktnog sukoba između pripadnika TO Slovenije i snaga JNA. Tim povodom, nemački kancelar Helmut Kol, 2. jula 1991, na konferenciji za štampu, pokušao je da objasni „uznemirenoj nemačkoj javnosti“ da ga samo mogući secesionistički procesi u drugim zemljama EZ „sputavaju da se 'srčanje' založi za princip samoopredeljenja naroda, do kojeg je Nemcima uvek bilo posebno stalo“. Tada je naglasio da će se u budućnosti manje osvrutati na te obzire, što je u nemačkoj javnosti shvaćeno kao prva direktna podrška Sloveniji i Hrvatskoj, mada je kancelar dodao da se „kada se govori o samoopredeljenju mora se takođe misliti i na princip integriteta, koji je u dokumentima KEBS-a i Pariskoj povelji ipak ograničen“. Posle toga su konzervativni krugovi u Nemačkoj pohvalili „jasnu kancelarovu reč“ i uočljivu promenu političkog raspoloženja Bona prema Jugoslaviji. U skladu sa takvim istupanjem Helmuta Kola, vlada SR Nemačke zatražila je 3. jula 1991. da JNA „obustavi svoja dejstva u Sloveniji“ i zapretila da će u suprotnom doći „do ozbiljnih posledica“ u odnosima između dve zemlje. U saopštenju Ministarstva inostranih poslova Nemačke tada je naglašeno da će Nemačka „pozdraviti svaki prekid neprijateljstva“. U saopštenju na konferenciji za štampu, vladin predstavnik Ditrih Fogel je istakao da vlada SR Nemačke zahteva trenutnu obustavu svih vojnih aktivnosti JNA! „Nastavak ili čak intenziviranje neprijateljstva prema Sloveniji imalo bi ozbiljne posledice po saradnju Savezne

<sup>6</sup> Promeni zvaničnih nemačkih političkih stavova prema jugoslovenskoj secesionističkoj krizi doprinele su tada i neke neodmerene izjave tadašnjih pojedinih visokih jugoslovenskih funkcionera. Tih dana su neke nemačke novine (na primer, kelnski „Ekspres“) donele izjavu Borisa Frleca, tadašnjeg jugoslovenskog ambasadora u Nemačkoj, da bi EZ u slučaju eskalacije sukoba u Sloveniji morala da preduzme ekonomske sankcije „protiv Beograda kako bi urazumili moju vladu“.

Republike Nemačke i Jugoslavije“.<sup>7</sup> Vlada SR Nemačke upozorila je tada i JNA da bi pokušaj puča imao najozbiljnije posledice po odnose Bona i međunarodne zajednice sa Jugoslavijom.

Kada su u sukobu između JNA i TO Slovenije pale i prve žrtve, nemačka diplomatija je počela da pravi „prve greške u koracima“, odnosno da upada u sopstvene kontradiktornosti. Prvo je postavila ultimatum Jugoslaviji da povuče jedinice JNA u kasarne ili će, u suprotnom, povući čitav „spisak“ sankcija, u kojem se naročito isticao nagoveštaj mogućnosti povlačenja ambasadora EZ iz Beograda,<sup>8</sup> kao i prekid svih političkih i ekonomskih veza sa Jugoslavijom do neizostavnog diplomatskog priznanja Slovenije i Hrvatske.<sup>9</sup> Međutim, kontradiktornost takvih nemačkih stavova bila je očigledna istoga dana (4. jula 1991), kada je nemački kancelar Helmut Kol izjavio da „narodi Jugoslavije moraju i mogu sami i slobodno da odrede svoju budućnost“. U saopštenju za štampu, koje je toga dana bilo posvećeno situaciji u Jugoslaviji, naglasio je da „slobodna Evropa narodima Jugoslavije pri tom mora da pruži podršku“, i podsetio da je Nemačka na osnovu prava na samoopredeljenje ponovo stekla svoje jedinstvo. Ministar inostranih poslova SR Nemačke, Hans Ditrh Genšer, pridružio se stavovima svog kancelara. U jednom intervjuu, na molbu novinara prvog programa nemačke televizije (ARD) da prokomentariše mišljenja nekih krugova EZ da „Nemačka želi da razbije Jugoslaviju, radi svojih strateških interesa“, Genšer je odgovorio: „To je potpuno pogrešno, mi se ne mešamo, već Nemačka neće dopustiti da bude nadmašena kada je reč o čuvanju ljudskih prava, prava naroda na

<sup>7</sup> Interesantan je taj detalj saopštenja. Očigledna je tendencija da se problem postavi u trouglu Nemačka-Slovenija-Jugoslavija. Shodno tome, ispalo je da je država Jugoslavija „napala državu Sloveniju“, koju u „zaštitu“ uzima država SR Nemačka. Dakle, već je tada u političkim krugovima SR Nemačke postojala tendencija da se Slovenija ne posmatra kao republika u sastavu jugoslovenske države, već kao samostalni faktor međunarodnih odnosa.

<sup>8</sup> Nemačka je u ime svih zemalja EZ nagoveстила povlačenje ambasadora zemalja članica te organizacije iz Beograda a da, pri tome, uopšte nije konsultovala te zemlje.

<sup>9</sup> Prilikom navođenja „pretnji“ zvanične Nemačke posmatrači su zapazili da javno nije pomenuta samo još pretnja vojnom intervencijom. Vladin predstavnik, koji je u Bonu 4. jula 1991. novinarima saopštio moguće nemačke sankcije prema Jugoslaviji i JNA, upitan da, možda, u „tolikoj žurbi i groznici nije zaboravio i taj detalj“, odgovorio je da „graniča prema Italiji koja je članica NATO još nije ugrožena, shodno tome za intervenciju snaga NATO po proceni generalnog sekretara NATO Manfreda Venera (opet Nemač, primdba M.R.) nema potrebe“.

samoopredeljenje i prava manjina“.<sup>10</sup> Budući da su te izjave date neposredno pred vanrednu konferenciju ministara inostranih poslova zemalja EZ koja je bila posvećena Jugoslaviji, kontradiktornost između ultimatumama Nemačke da se JNA povuče iz Slovenije i „stavova“ da je sukob u Jugoslaviji stvar „jugoslovenskih naroda“, odnosno unutrašnja stvar te zemlje, došao je još više do izražaja.<sup>11</sup>

Dakle, na promenu nemačkog stava prema jugoslovenskoj krizi uticale su, neposredno, konzervativne političke stranke Nemačke pritiscima na vladu, a posredno i nemački konzervativni listovi, izazivajući, postepeno, simpatije za jugoslovenske secesionističke republike u javnom mnjenju. Na promenu nemačkih političkih stavova, međutim, uticali su i događaji u Jugoslaviji. Uporedo s njihovim zaoštavanjem, Nemačka je počela da izražava sve veći politički interes za njih, direktno dajući do znanja partnerima u EZ da će, u tada još uvek neizvesnom stvaranju novih država na Balkanu, njena ekonomska moć u EZ i politički interes na severozapadnim prostorima Jugoslavije biti presudni u slučaju da dođe do stvaranja tih novih država.

## PERIOD POSLE BRIONSKE DEKLARACIJE

Brionska deklaracija je bila presudna za dalji razvoj jugoslovenske krize. Jedna od najvažnijih, odnosno presudnih, bila je odluka o dozvoljavanju prisustva na teritoriji Jugoslavije „političkih posmatrača EZ“, čiji je zadatak bio „nadgledanje i pružanje dobrih usluga u jugoslovenskoj krizi“. Ta odluka je zapravo značila da je sukob unutar naše zemlje prestao da bude njena unutrašnja stvar i da je prerastao u evropski problem, a da je EZ preuzela ulogu glavnog arbitra u njegovom razrešenju. Međutim, s obzirom na činjenicu da je u EZ najuticajnija država postala Nemačka, ona je tom

<sup>10</sup> TANJUG – Bon, 4. jul 1991.

<sup>11</sup> U vezi s tim, na pitanje da li će na vanrednom sastanku ministara inostranih poslova zemalja EZ posvećenoj Jugoslaviji zastupati priznavanje Slovenije i Hrvatske kao samostalnih država, Genšer nije dao jasan odgovor, već je rekao: „Pod nemačkim predsedništvom u Berlinu je 19. juna 1991. godine 35 država KEBS-a već reklo da je isključivo stvar naroda Jugoslavije da odluče o svojoj budućnosti. To je priznanje prava tih naroda na samoopredeljenje“.

odlukom na posredan način postala glavni spoljnji (evropski) činilac jugoslovenske krize.

Doneta 7. jula 1991. na sastanku tadašnje jugoslovenske vlade i ministarske trojke EZ, Brionska deklaracija odnosila na: (1) carinski i drugi režim na jugoslovenskoj granici u Sloveniji; (2) režim republičkih i saveznih carina; (3) nadležnosti u vezi s kontrolom vazdušnog prostora; (4) vojnu bezbednost na jugoslovenskoj granici u Sloveniji; (5) modalitete za prekid sukoba između TO Slovenije i JNA, i (6) problem zarobljenika.

U Bonu, 8. jula 1991, kancelar SR Nemačke Helmut Kol pozdravio je brionski dogovor i naglasio da je, uz pomoć EZ, stvorena osnova koja „otvara stvarnu šansu za rešenje jugoslovenske krize“. I vladin predstavnik Diter Fogel tada je izjavio da kancelar u uspehu ministarske trojke EZ vidi „potvrdu napora koje je učinila vlada SR Nemačke u okviru EZ i KEBS-a za okončanje vojnih sukoba i stvaranja uslova za trajno i izgledno političko rešenje“. Fogel je na toj konferenciji za štampu naglasio da „nemačka vlada smatra da temelji rešenja jugoslovenske krize moraju da budu zaključni dokumenti konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji u Helsinkiju, kao i Pariske povelje“. Osim toga, upozorio je „da nemačka vlada energično odbacuje podmetanja u odnosu na ciljeve i motive njene politike sadržane u zvaničnim izjavama predstavnika jugoslovenske savezne vlade“.<sup>12</sup> Istoga dana, ministar inostranih poslova Nemačke, Hans Ditrh Genšer, u intervjuu „Sarskom radiju“, na pitanje kako treba da izgleda „buduća Jugoslavija“ odgovorio je: „Poštovanje prava naroda Jugoslavije na samoopredeljenje nalaže da ne pravimo od toga nikakve propise. Niko spolja ne bi trebao sebi da prisvaja pravo da propisuje nešto u jednom ili u drugom pravcu. Prvenstveni zadatak nemačke spoljne politike je da doprinese da se uz učešće EZ i KEBS-a, stvore stabilni i mirni uslovi za pregovore o Jugoslaviji“. Genšer je napomenuo da u tom trenutku ne vidi potrebu da krene u novu posredničku misiju

<sup>12</sup> Diter Fogel je naglasio da je „zlonamerna izmišljotina tvrdnja iznesena u jugoslovenskim medijima, po kojoj je SR Nemačka umešana u bilo kakve isporuke oružja ili obuku vojnika u Jugoslaviji“. Tom prilikom je precizirao da „nemačka vlada očekuje da će jugoslovenska vlada stati na put takvim podmetanjima koja mogu da opterete bilateralne odnose“.

u Jugoslaviji, ali je naglasio značaj upućivanja „civilnih političkih posmatrača“ iz zemalja EZ, među kojima bi trebalo da budu i Nemci.

Kratku izjavu za štampu dao je 9. jula 1991. u Beogradu i nemački ambasador u Beogradu Hansjerg Ajf, koji je povodom tvrdnje nekih zemalja EZ da je Nemačka zemlja koja se najviše zalaže za priznanje Slovenije i Hrvatske odgovorio: „Nije tačan utisak da se nemačka vlada zalaže za priznanje Slovenije i Hrvatske ili neke treće republike. Ministar Genšer je samo rekao da ako se nastavi sa upotrebom sile to ne može ostati bez posledica. Mi više mislimo o miroljubivom rešenju krize nego o eventualnim konsekvencama nastavka primene sile. Uvereni smo da postoji mogućnost miroljubivog demokratskog rešenja jugoslovenske krize“. Zvanični politički stavovi Bona postali su očigledno u tom periodu umereniji. Bon je tada prestao da postavlja ultimativne uslove i poruke Beogradu. Ipak, pojedini nemački političari su i dalje izražavali „zabrinutost zbog miroljubivog stava Nemačke prema jugoslovenskoj krizi“.

Posle neuspele mirovne misije EZ i njene ministarske trojke, 4. avgusta 1991, pojačani su nemački politički pritisci, prvenstveno prema Srbiji. U vezi s tim, Hans Ditrh Genšer je u izjavi nemačkom radiju pomenuo „dve moguće opcije“ koje će preduzeti Nemačka ako se sukobi u Jugoslaviji nastave. Kao prvu, naveo je „ekonomske sankcije protiv Srbije i njenih saveznika“, a kao drugu „diplomatsko priznanje Slovenije i Hrvatske“. <sup>13</sup> Pretnjama Srbiji priključio se i kancelar Helmut Kol, koji je u izjavi nemačkoj televiziji, 6. avgusta 1991, saopštio da će se Srbija suočiti sa ekonomskim sankcijama ukoliko bude prekršaja prekida vatre u Hrvatskoj ili ako bude nastojala silom da „sačuva Jugoslaviju“. Posle tih upozorenja usledila je živa diplomatska aktivnost Nemačke. Uoči polaska na vanredno zasedanje ministarskog saveta EZ u Hagu, 6. avgusta 1991, saznalo se da je nemački ministar inostranih poslova razgovarao s predstavnicima Slovenije i Hrvatske. Prema izvorima Ministarstva inostranih poslova Nemačke, Genšer je u Bavarskoj, 26. jula 1991, imao razgo-

<sup>13</sup> I zvanična nemačka vlada je optužila Srbiju za neuspeh pregovaračke misije EZ. Kao jednu od mera, 5. avgusta 1991, bonska vlada je najavila mogućnost ekonomske blokade Srbije od strane SR Nemačke.

vore s Janezom Drnovšekom, a istoga dana i telefonski razgovor s hrvatskim predsjednikom Tuđmanom. Posle tih razgovora usledila je diplomatska inicijativa Nemačke da EZ prizna nezavisnost Slovenije i Hrvatske. Međutim, i pored podrške nekih zemalja stavu Nemačke (Belgija, Danska, Luksemburg), tadašnji nemački maksimalistički stavovi na Ministarskoj konferenciji u Hagu u pogledu sankcija prema Srbiji, kao i priznavanja Slovenije i Hrvatske, nisu dobili podršku Evropske zajednice. Takvi postupci Nemačke značajno su odudarali od ostalih spoljopolitičkih stavova zemalja „dvanaestorice“. Naime, dok su zemlje EZ tada još uvek govorile o krizi u Jugoslaviji, Nemačka se već jasno stavila na jednu od strana u jugoslovenskom sukobu, prenebregavajući činjenicu da se tada još uvek radilo o jednoj zemlji i njenom unutrašnjem problemu.

Nastavak i rasplamsavanje sukoba u Jugoslaviji postavili su i pitanje upućivanja stranih vojnih trupa u Jugoslaviju. U vezi s tim, u Bundestagu su od početka političke krize u Jugoslaviji vođene interesantne rasprave. Tako se još 25. jula 1991. Socijaldemokratska partija Nemačke suprotstavila nagoveštajima iz redova bonske koalicije i njenih parlamentarnih frakcija o mogućem učešću nemačkih vojnika u vojnim mirovnim snagama u Jugoslaviji. Potpredsednik Socijaldemokratske parlamentarne frakcije, Norbert Gensel, tim povodom je saopštio da upućivanje „plavih šlemova“ u Jugoslaviju „može postati neophodno. Takve snage, međutim, za sada mogu uputiti samo UN, jer ni EZ, ni KEBS, nisu kadri za tako nešto“. Po tadašnjim Genselovom mišljenju, to je bilo moguće samo „ako UN preuzmu jugoslovensku krizu i ako se sa slanjem mirovnih snaga saglase jugoslovenske sukobljene strane“. Međutim, da bi nemački vojnici uopšte mogli da učestvuju u bilo kakvim mirovnim snagama neophodna je promena nemačkog ustaya, koji im ne dozvoljava napuštanje teritorije SR Nemačke. Što se Jugoslavije tiče, Gensel je tada smatrao da je upućivanje nemačkih vojnika u Jugoslaviju nemoguće „iz istorijskih i političkih razloga“.<sup>14</sup> Naravno, nije logično da

<sup>14</sup> Često je povodom slanja mirovnih trupa u Jugoslaviju dolazilo do razmimoilaženja i u samoj nemačkoj vladi. Tako je krajem jula 1991. Hans Dietrich Gensler, u intervjuu nemačkom radiju, rekao da „Jugoslavija više nije sposobna da svoje probleme reši sama“. Međutim, istog meseca Socijaldemokratska partija Nemačke, s predsjednikom Bjernom Engolhomom, uputila je apel Ministarskom savetu EZ da „ne šalje vojne trupe u Jugoslaviju“.

nemački vojnici budu u sastavu mirovnih snaga u područjima Evrope gde su dva puta u istom veku bili u sasvim drugoj ulozi, a bilo je i drugačijih mišljenja. Generalni sekretar vodeće Hrišćanske unije, Folker Rije, smatrao je da ako se jugoslovenska kriza bude i dalje zaoštravala „Evropa mora da se spremi da u slučaju potrebe formira i pošalje vojne mirovne trupe i to takve koje će zaista biti u stanju da suzbiju akte nasilja“. To znači da bi te trupe morale da budu naoružane tako da mogu efikasno da deluju. Njih bi, prema mišljenju Folkera Rija, mogla formirati Zapadnoevropska unija. Osim toga, Rije je smatrao da Nemci debatu o učešću svojih vojnika u evropskim udarnim vojnim snagama moraju voditi do kraja, a da teška diskusija o tom pitanju u Nemačkoj ne treba da spreči Evropu u njihovom formiranju.<sup>15</sup> Kontroverzu između nemačkih političkih partija o tome treba li ili ne poslati nemačke vojnike u sastav eventualnih mirovnih vojnih snaga u Jugoslaviju prekinuo je ministar odbrane Nemačke Gerhard Stoltemberg, koji je u Bonu izjavio da „nemačke trupe neće učestvovati u eventualnoj misiji u Jugoslaviji. Čak i ako Zapadnoevropska unija (UED) dobije mandat za smirivanje konflikta u Jugoslaviji, kako to traži Francuska, mi u tome nećemo učestvovati.“<sup>16</sup>

Na diferencijalne stavove pojedinih partija u Nemačkoj, ali i umerenije stavove visokih funkcionera te države prema jugoslovenskoj krizi, uticali su i tadašnji stavovi Londona, Pariza i Moskve. Tako je Kol, 27. jula 1991, u intervjuu nemačkom radiju „Deutsche-funk“ odao „veliko priznanje tadašnjem sovjetskom predsedniku Mihailu Gorbačovu, jer je njegova politika doprinela i smanjenju opasnosti koje proističu iz sukoba u Jugoslaviji“. Tim povodom je konstatovao i sledeće: „Pomislite šta bi se desilo da se sadašnji sukob u Jugoslaviji dogodio na vrhuncu Brežnjevljeve moći sedamdesetih godina. Bili bismo na ivici svetskog rata. Jer, to zaista jeste takav gorak i opak razvoj. Ali, hvala bogu, ipak je to manje ili više sukob lokalizovan u tom regionu“. Radio „Deutsche Welle“ je posle nekoliko intervjuova s vodećim nemačkim političkim ličnostima, 2. avgusta 1991, svojim

<sup>15</sup> Intervju koji je dao generalni sekretar Hrišćanske unije Folker Rije za „Hamburger Abendblatt“ 30. jula 1991. godine.

<sup>16</sup> Izjava je data u Bonu 6. avgusta 1991. godine.

slušaocima preneo sledeći komentar: „Izgledi da se pregovorima reši kriza u jugoslovenskoj mnogonacionalnoj državi iz dana u dan su sve manji. Sve govori u prilog tome da će neobjavljeni rat između Srbije i Hrvatske potrajati još dugo“. Nemački radio je tada ocenio da „Hrvatska čije rukovodstvo odlučno odbacuje teritorijalne koncesije, ali koje vojnom pritisku Srba teško može zadugo odoleti, danas vidi svoju šansu za pobedu jedino u radikalnom internacionalizovanju hrvatskog pitanja. Ne bi trebalo da iznenadi ako rukovodstvo u Zagrebu, koje je u svojoj politici nezavisnosti pošlo sa toliko mnogo pogrešnih pretpostavki, pretrpi brodolom baš u očekivanju da će mu Evropska zajednica čak i vojno pomoći u ostvarivanju nezavisnosti.“

## PRITISAK NEMAČKE NA SAVEZNIKE

Odnos prema jugoslovenskoj političkoj krizi Nemačka je u 1992. započela nastavkom diplomatskih akcija iz decembra 1991. godine.<sup>17</sup> Međutim, nelagodnost Bona izazivao je prilično hladan stav SAD prema nastanku novih država na Balkanu. U vezi s tim, odmah posle nove godine u nemačkom javnom mnjenju pojavile su se prve kritike upućene velikom savezniku zbog takvog držanja. Najkarakterističnija je kritika koju je izneo „Welt“, 3. januara 1992, a koja se odnosi i na Sajrusa Vensa: „Sajrus Vens je u zabludi, jer su u zabludi i SAD, koje još imaju za cilj da Jugoslaviju, davnašnje mezinčice Vašingtona, nekako spasu kao državnu jedinicu. Vens je nasuprot svojim ranijim obećanjima da se plavi šlemovi rasporede duž republičkih granica, iznenada promenio mišljenje pa sada želi da mirovne snage rasporedi duž linije fronta“.

Silinom kojom su se zvaničnici Bona zalagali za nezavisnu Sloveniju i Hrvatsku bili su iznenađeni i evropski partneri Nemačke. Prva je u vezi s tim reagovala Italija, preko Roberta Treua, funkcionera Generalne konfederacije rada, najveće sindikalne centrale Italije. On je u Trstu otvoreno saopštio

<sup>17</sup> U Bonu, 4. decembra, SR Nemačka suspendovala je saobraćajne veze sa Srbijom i Crnom Gorom. Zabrana se prvenstveno odnosila na ulazak kamiona u Nemačku, zatim prolazak rečnih brodova i sletanje aviona JAT-a na nemačke aerodrome. Takođe, bongska vlada je 19. decembra diplomatski priznala Sloveniju i Hrvatsku i najavila da odluka stupa na snagu od 15. januara 1992.

neka strahovanja Italije: „Iz jugoslovenske krize najveću korist mogli bi da izvuku Nemci, i to uglavnom na štetu Italije. Proces nestanka Jugoslavije pratila je nedovoljna angažovanost Italije i izuzetna preduzimljivost Nemačke u osvajanju tržišta jugoslovenskih secesionističkih republika Slovenije i Hrvatske, ali isto tako Poljske i Mađarske. Italija kao da ništa ne vidi, kao da je slepa, a sve joj se dešava pred očima. Jer, dovoljno je pogledati samo ono što se dešava u Kopru, koga su Nemci rešili da pretvore u neku vrstu svoje jadranske luke. Koparska i riječka luka brzo će postati najveće nemačke luke na Jadranu i preko njih će se u najvećoj meri usmeravati saobraćaj prema Istoku. A prema procenama stručnjaka, u narednih deset godina saobraćaj prema Istoku biće tri puta veći nego što je danas. Ova činjenica sigurno neće ostati i bez odgovarajućih političkih posledica, jer u slučaju da Nemačka realizuje svoj plan u vezi 'izlaska na Jadran', tršćanska luka, koja je nakon duge krize poslednjih godina, ipak, pokazala znakove oživljavanja, ponovo bi zapala u letargiju iz koje više ne bi ni izašla. Treba što pre, dok još ima vremena, da se tršćanska luka integriše sa koparskom, a zatim i sa riječkom. Samo tako i uz odgovarajuću zajedničku ekonomsku politiku možemo se odupreti nemačkoj pretnji. U protivnom, od Nemaca možemo očekivati jedino da nam daju štap bele boje i nemačkog ovcara“.<sup>18</sup>

Povodom nemačkog diplomatskog priznanja Slovenije i Hrvatske, početkom 1992, reagovao je deo nemačke javnosti. U prvom januarskom broju nedeljnika „Zeit“, lista koji je izuzetno popularan među nemačkom inteligencijom, Kristof Bertman, čovek koji se bavi analizom uspeha i neuspeha nemačke diplomatije prvenstveno s pozicija nemačkih interesa, povodom priznanja Slovenije i Hrvatske izneo je sledeći sud: „Nemačka je postala velika sila, ali bez osećanja mere za političku težinu takvog svog statusa i bez suptilnog političkog osećaja, pa je, u politici prema Jugoslaviji pobudila u inostranstvu, pre svega kod svojih partnera na Zapadu, stare sumnje u nemačku sklonost ka aroganciji i moći. A priznanjem Slovenije i Hrvatske, pogotovo Hrvatske, napravila je jednu od grešaka godine.

<sup>18</sup> Izjava Roberta Treua iz Trsta imala je zapažen publicitet u Rimu 4. januara 1992. godine.

„Upravo kada je izgledalo da je, s ujedinjenjem Nemačke, 'nemačko pitanje' otišlo u istorijski arhiv, javilo se ponovo na primeru Jugoslavije. U bonskoj taktici 'zavrtanja ruku' kojom je većinu uzdržanih članica EZ trebalo nagnati na brzo priznavanje Slovenije i Hrvatske, što za mnoge znači podršku neodređenom, ali Nemcima dopadljivom pravu naroda na samoopredeljenje, vide mnogi naši zapadni susedi izraz nove nemačke samosvesti i moći. Otuda tvrdnje da je 'nemačko pitanje' dobilo prioritet nad politikom Evrope. Otuda optužbe za aroganciju sile.

„Dve izuzetno velike greške nemačke spoljne politike u 1991. godini jesu – nemačko ponašanje za vreme rata u Zalivu, kada su na Bon pale sumnje da je nedovoljno solidaran sa svojim saveznicima, i jednostrano priznanje Slovenije i Hrvatske, kada je Nemačka napustila politiku prema Jugoslaviji koju zastupa većina njenih partnera u Evropskoj zajednici, i to na upadljivo iritantan način.

„To pomanjkanje suptilnog političkog osećaja ne bi trebalo tovariti na leđa samo Genšeru. Brzopleti taktičari u ministarstvu spoljnih poslova i 'siledžijski' stratezi u kancelarijama ureda bili su na istoj liniji. Kol je čak pobrao ovacije na kongresu CDU u Drezdenu za jednostrani nemački potez. A Genšeru, kao najstarijem zapadnom ministru inostranih poslova, mora da je posle duge serije međunarodnih uspeha, teško palo da ustanovi da drugi imaju bolji njuh ako je stvarno dovoljno mudar da spozna koliko mogu biti opasna antinemačka raspoloženja kada postanu uzorna“.

Povodom nemačke agresivnosti koja je išla u prilog diplomatskom priznavanju Slovenije i Hrvatske u Bonu, 6. januara 1992, drugi nemački uticajni nedeljnik „Spiegl“, preko svog izdavača Rudolfa Augštajna, dao je sledeći komentar: „Napraavljen je potez koji je sve Nemce uvalio u klopku. Može biti da kancelar Kol i verovatno ministar spoljnih poslova Genšer nisu shvatili situaciju i da su se oba prepustila da ih nose osećaji, koje su posebno podhranjivali neki listovi kao 'Frankfuter Allgemeine' ili nemačka televizija. Treba reći da su protiv nemačkog preuranjenog priznavanja Slovenije i Hrvatske bili i De Kueljar i Sajrus Vens i više evropskih zemalja. Uprkos tome, dogodilo se da je Nemačka, iako jedva i sama čestito stoji na nogama, uvukla i druge u tu politiku

bez temelja. Niko ne može Hrvatima stvarno, a to prvenstveno znači vojnički, da pomogne. Niko ne može ni Srbima da stane na put. Čovek se pita šta je nagnalo iskusnog nemačkog ministra spoljnih poslova da kancelara i sve nas uvali u klopku, a da je klopka jeste. Nemačka je, kako to podsećaju čak i 'hrvatski protektorati' kakav je Johan Georg Rajsmler,<sup>19</sup> navukla ne samo neprijateljstvo nego i bes i mržnju nekih savezničkih vlada. Je li to stvarno bilo potrebno. Da li je velika Nemačka imala pametnija posla sem do druge članice Evropske zajednice isteruje na čistac da zauzimaju stav u prilog Hrvatima a protiv Srba. Da li se u odnosu između Srba i Hrvata može suditi samo na osnovu navodne urođene srpske sklonosti ka primeni sile. Jesmo li mi ponovo postali tako široki da nastupamo na Balkanu kao arbitražni sudija. Jesmo li morali da odmah potom upadnemo u klopku koju smo sami sebi namestili. Već je dovoljno bilo problematično priznanje Slovenije. A verbalna pomoć Hrvatima protiv Srba, kad se ne raspoláže nikakvom prednošću u sporu ili drugim sredstvima, graniči se sa ludilom. Upravo tako su neprijatelji nemačkog jedinstva sebi predstavljali buduću prestižnu politiku Nemačke. Bilo je jasno da je nemački stav različito ocenjivan već duže vreme. Ponekad su to bile optužbe za maniju veličine, ponekad za kompleks inferiornosti, zavisno od interesa, ali zašto smo se mi pravili važni kao glavna sila na Balkanu, ako to najmanje želimo da budemo. Sad je tako da smo Srbe provocirali i da ćemo Hrvate razočarati. Zašto, i zašto zapravo mi, koji smo morali da stojimo na kraju reda, kada se radi o Balkanu i kada se radi o takozvanom pomirenju na Balkanu. U Bonu se nije smelo tako jednostavno prevideti da je pod hrvatskim hitlerovskim satrapom Antom Pavelićem ubijeno 700.000 Srba. Možemo li od Beograda očekivati da zaboravi ono za šta savest iziskuje duže vreme. Ono što se desilo sa Slovenijom i Hrvatskom skuvano je u prikrajku bonskog kuhinjskog kabineta, bez sudelovanja Parlamenta, ali iz ćutljivo odobravanje (opozicione) Socijaldemokratske partije. Opozicija se bezbrižno njihala u ljuljašci, skrivajući se iza vlade i ne strepeći da bi mogla da izleti kao katapult. Čudan je i manir u pojedinim nemačkim listovima (na primer 'Fran-

<sup>19</sup> Izdavač lista „Frankfurter Allgemeine“.

kfuter Allgemeine'), da se Srbija naziva neevropskom državom. Je li Turska, samim tim što je članica NATO, više evropska, iako uništava Kurde“.

## PERIOD PRIZNAVANJA SLOVENIJE I HRVATSKE

U Briselu se 10. januara 1992. raspravljalo o uslovima za priznanje novih država. Ministri dvanaest zemalja EZ sročili su „solomonsko rešenje“ koje zadovoljava ambiciozne zahteve Nemačke, a koliko-toliko spasava obraz ostale „jedanaestorice“. Naime, Nemačka, a i Italija uz nju, već su bile uverene da su Slovenija i Hrvatska ispunile sve uslove predviđene dogovorom „dvanaestorice“ od 16. decembra 1991, ali su rešile da, ipak, sačekaju i izveštaj Arbitražne komisije, koji je Bendinter tokom vikenda trebalo da preda političkim direktorima Ministarstva spoljnih poslova, a ono da ga 15. januara 1992. prosledi, uz svoje zaključke, ministrima spoljnih poslova.

Kancelar Kol se susreo u Bonu, 10. januara 1992, sa domaćim i stranim novinarima na prvoj konferenciji za štampu u 1992. godini. Tom prilikom je o priznanju Slovenije i Hrvatske rekao: „Što se tiče razvoja situacije u Jugoslaviji, ubeđen sam da je naša odluka o priznanju Slovenije i Hrvatske olakšala put ka miroljubivom rešenju. Sada se mir mora za pregovaračkim stolom ponovo u potpunosti uspostaviti i ljudima otvoriti sigurna perspektiva za budućnost. Savezna vlada će sa svojim partnerima u EZ, učiniti sve da se takav proces nastavi“.

Ostaje nejasno zašto je priznavanje dve secesionističke republike i političko rastakanje Jugoslavije olakšalo put ka miroljubivom rešenju krize, ali je očigledno da je Nemačkoj bilo potrebno da naglasi da će se ubuduće prema jugoslovenskim zbivanjima odnositi koordinirano s drugim članicama Evropske zajednice.

Posle izlaganja nemačkog kancelara Helmuta Kola, u Bonu se već 11. januara 1992. osetila zabrinutost nemačke javnosti zbog nepovoljnog reagovanja u inostranstvu na bahato ponašanje bonske vlade u EZ prema SAD i UN povodom odluke da jednostrano, uprkos upozorenjima i prigovorima partnera i saveznika, prizna Sloveniju i Hrvatsku.

Berlinski „Tageszeitung“, 11. januara 1992, doneo je komentar: „Polovinom prošlog meseca Kol je priznanje Slovenije i Hrvatske predstavio kao veliku nemačku pobjedu, a kancelar je pružio uveravanja da će EZ slediti nemački korak. Sad se ispostavlja da Zajednica želi da se pridržava kataloga o kriterijumima za priznanje, da Nemačku u priznavanju katoličkih jugoslovenskih republika žele da slede samo katoličke zemlje kao što su Italija i Austrija i da se Genšer kretao po veoma tankom ledu, koji je ostao tanak. U međuvremenu se Nemačka suprotstavila mnogima, odstupivši od osnovnog principa u svojoj spoljnoj politici da evropska pitanja ne rešava bez saglasnosti Francuske, a svetska da se ne dotiču bez dogovora sa SAD. Sad Francuska ponovo okleva. Ako francuska vlada ponovo otkáže priznanje, Bonu predstoji ateriranje na trbuh, Genšeru i Kolu je trebalo savetovati da na prvom jednostranom potezu posle ujedinjenja svoju prodornost okušaju na nekom drugom objektu. Ono što je Genšer postigao, to je ponovno oživljavanje nepoverenja u nemačku spoljnu politiku širom sveta. Na žalost opravdano“.<sup>20</sup>

### *Nemačke ambasade u Ljubljani i Zagrebu*

U Bonu je 14. januara 1992. saopšteno da je predviđeni rok za uspostavljanje diplomatskih odnosa Nemačke sa Slovenijom i Hrvatskom istekao i da će se 15. januara u Ljubljani i Zagrebu svečano razmeniti note s dvema novim državama. U glavne gradove Slovenije i Hrvatske otputovao je specijalni ambasador bonskog ministarstva spoljnih poslova, Hans Peter Klajber, da bi ozvaničio odluku nemačke vlade o priznanju te dve republike, donesenu još 23. septembra 1991. godine. Nemačka vlada, kako je 14. januara sopštio Diter Fogel, predstavnik za štampu, još nije bila donela odluku o eventualnom priznanju ostalih jugoslovenskih republika koje to žele – Bosne i Hercegovine i Makedonije.<sup>21</sup> Nemačka vlada je

<sup>20</sup> Na nemačkoj televiziji se tih dana pojavio bivši kancelar Helmut Šmit. On je nemačko priznanje Slovenije i Hrvatske nazvao „posebno čudnim događajem“. Po njemu, „stvar je predstavljena kao nekakav napredak u interesu slovenačkog i hrvatskog naroda, a s druge strane Nemačka ne želi da učestvuje ni u čemu što bi je posle tog priznanja obavezivalo. Sve je to bilo u suviše glasnim tonovima, što mi se, moram da kažem, nije nimalo dopalo“.

<sup>21</sup> Predstavnik nemačkog ustavnog suda Hercog, koji je učestvovao u radu Arbitražne komisije EZ, saopštio je tih dana da je Komisija okončala rad, ali nije želeo da saopšti

imenovala i saopštila nove ambasadore nemačke države u novim državama na Balkanu (u Zagrebu Horst Vajzler,<sup>22</sup> a u Ljubljani Ginter Zajbert<sup>23</sup>). Pitanje ambasade u Beogradu ostalo je otvoreno, jer se, očigledno, čekalo s odlukama EZ o budućem tretmanu „ostatka Jugoslavije“, a one su zavisile od toga kakav će stav zauzeti Arbitražna komisija prema zahtevu Srbije da se da meritorno mišljenje o pretvaranju unutrašnjih granica u međunarodne, kao i od toga da li će Bosna i Hercegovina i Makedonija ispuniti uslove za priznanje. Tako je nemačka ambasada u Beogradu dobila uputstva da nastavi s radom, s tim da više ne „pokriva“ Sloveniju i Hrvatsku.

### *Odluke o diplomatskom priznavanju Slovenije i Hrvatske*

Uz nešto konfuzije i protivurečnih vesti zemlje EZ, 15. januara 1992, otpočele su diplomatsko priznanje Slovenije i Hrvatske. Prethodno, agencije su prenele preporuku Arbitražne (Badenterove) komisije da uslove za priznanje ispunjavaju samo Slovenija i Makedonija, dok Bosna i Hercegovina i Hrvatska ne zadovoljavaju kriterijume Evropske zajednice. Odmah je stigao energičan zahtev iz Bona, u kojem je Hans Ditrih Genšer, nemački ministar inostranih poslova, insistirao na diplomatskom priznanju i Hrvatske, jer „Nemačka smatra da ta republika u potpunosti ispunjava postavljene uslove“. Istog popodneva, u sedištu EZ u Briselu, izdato je saopštenje da su države članice EZ „odlučile da otvore proces priznanja Slovenije i Hrvatske“.<sup>24</sup> Žoao de Duš Pinjeiro, predsedavajući EZ, bio je određeniji: „EZ je postigla saglasnost oko priznavanja Slovenije i Hrvatske“.

Nemačka štampa je priznanju Slovenije i Hrvatske dala značajan publicitet. Na primer, „Welt“ je pisao: „Priznanjem

za javnost da li Bosna i Hercegovina i Makedonija ispunjavaju uslove za priznanje. U nemačkoj štampi je, međutim, tih dana preovladalo mišljenje da te dve jugoslovenske republike imaju male mogućnosti za diplomatsko priznanje zbog, kako je napominjano, „etničkih sukoba u njima“.

<sup>22</sup> Doskorašnji načelnik za kulturu i omladinska pitanja u Ministarstvu spoljnih poslova Nemačke.

<sup>23</sup> Doskorašnji generalni konzul u Ljubljani.

<sup>24</sup> Prva vest o formalnom priznanju Slovenije i Hrvatske stigla je 15. januara iz Belgije. Šef belgijske diplomatije Mark Eijens izrazio je zadovoljstvo „zbog novih članica međunarodne zajednice“ i naglasio da Jugoslavija ostaje subjekt međunarodnog prava.

Slovenije i Hrvatske u osnovi je izmenjena politička geografija jugoistočne Evrope. Jugoslavija<sup>25</sup> je prestala da postoji. Ujedinjena Nemačka je prvi put od 1945. godine, ne obazirući se mnogo na neprijateljske komentare svojih zapadnih saveznika, istrajala na svom putu, u uverenju da je kao srednjoevropska sila odgovorna za stabilnost na istoku i jugoistoku Evrope. A Jugoslaviju su razorili oni koji se sada ponašaju kao njeni spasioči“.

Berlinski „Tageszeitung“ takođe je hvalio uspeh nemačke politike, ali je nastojao i da sagleda rasplet u novonastalim istorijskim okolnostima: „Nemački kapital nema više nikakve potrebe da stvara interesne sfere, pa optužbe protiv Nemačke pre odražavaju stari način mišljenja nego sadašnju realnost. Sa instrumentalizacijom balkanske istorije neće se moći daleko otići, a činjenica da je srpsko rukovodstvo samo pozvalo trupe UN u područja u kojima se bitke vode pokazuje da je i ona svesna da 'luk ne sme da ostane prenapet“.

„Suddeutsche Anzeiger“ doneo je 16. januara 1992. patećičan naslov „Jugoslavija je mrtva“, a u tekstu je dodao to da svaki njen ostatak sadrži konfliktni potencijal i da mnogi novi ambasadori neće ništa promeniti. „Da li je Bon o tome razmišljao?“, pitao je na kraju komentator.

Na bonskoj političkoj sceni došlo je 16. januara 1992. do iznenađenja koje je moglo da poljulja saglasnost oko spoljne politike između vladajuće koalicije Kol-Genšer i opozicije, pa i oko priznanja Slovenije i Hrvatske. Hans-Urlih Klose, novi predsednik parlamentarne grupe socijaldemokrata u Bundestagu, iznenada je postao kritički nastrojen prema potezu koji je Vlada smatrala svojim velikim uspehom. Naime, on je priznanje Slovenije i Hrvatske ocenio kao veliku grešku: „Ne smatram da smo time ostvarili veliki spoljnopolitički uspeh. Naprotiv, smatram da su time, svejedno da li opravdano ili ne, potvrđene mnoge predrasude. Ne shvatam u čemu je nemački dobitak u toj akciji“. Da sve bude još neugodnije, Klose je dotakao suštinu problema, o kojoj se dotad u Nemačkoj uglavnom ćutalo: „Za Evropu ne može da bude racionalan princip po kome se pravo na samoopredeljenje izjednačava sa neograničenim pravom na secesiju.“<sup>26</sup>

<sup>25</sup> U tekstu je napisana pod znacima navoda.

<sup>26</sup> U istom kontekstu Hans-Urlih Klose se pitao: „Kako bi to u Nemačkoj izgledalo sa Lužičkim Srbima, danskom manjinom ili čak stanovnicima Frizijskih ostrva?“

Kolova Hrišćansko-demokratska unija je odmah, i to veoma odlučno, odbacila kritiku. Nazvala je to Klozovim neuspešnim izletom u spoljnu politiku. Međutim, iako je Kloze relativno mlad i nov čovek u politici, nalazi se na jednom od ključnih mesta u svojoj partiji,<sup>27</sup> pa je rasprava sigurno izazvala izvesne strepnje u Bundestagu.

### *Prijem Slovenije i Hrvatske u punopravno članstvo KEBS-a*

U Helsinkiju, 23. marta 1992, sastanak Komiteta visokih funkcionera KEBS-a okončan je odlukom da se Slovenija i Hrvatska prime u punopravno članstvo. Međutim, više od te odluke iznenadila je politička upornost Nemačke. Naime, na tom sastanku je čak i američka delegacija, istina na osnovu diplomatskih instrukcija iz Vašingtona, promenila prvobitni stav da se u KEBS primaju i BiH i Makedonija, zajedno sa Slovenijom i Hrvatskom, ili nijedna bivša jugoslovenska republika. Na kraju, saglasila se s odlukom koju je Nemačka još ranije najavila, pa su Slovenija i Hrvatska dobile status učesnica KEBS-a, a BiH i Makedoniji je, čak, uskraćen i status posmatrača.

Takav ishod je usledio i pored gotovo opšte podrške argumentaciji šefa jugoslovenske delegacije ambasadora Vladimira Pavićevića, koja se svodila na predlog da se odluka o zahtevima četiri jugoslovenske republike odgodi do okončanja procesa rešavanja jugoslovenske krize, ne duže od trajanja četvrtog sastanka kontinuiteta KEBS-a.

Na kraju konferencije KEBS-a u Helsinkiju, na insistiranje delegacije SAD, koja je prelomila i neutralisala protivljenje nemačke delegacije, prihvaćen je kao preporuka Savetu ministara stav da „prijem Hrvatske i Slovenije ni po koju cenu i ni na koji način ne utiče na konferenciju o Jugoslaviji“.

### PRITISCI BONA NA SR JUGOSLAVIJU

U martu 1992. došlo je do daljeg zaoštavanja političkih borbi oko Bosne i Hercegovine. U vezi s tim, najiscrpniju

<sup>27</sup> Nasledio je Fogela, koji se povukao u penziju.

analizu nemačkih stavova prema centralnoj jugoslovenskoj republici dali su uticajni „Frankfuter Allgemeine Zeitung“ i „Welt“.

Povodom tog problema „Frankfuter Allgemeine Zeitung“, 3. marta 1992, doneo je sledeći komentar: „Krajnje je vreme da se priznaju BiH i Makedonija, bez daljih oklevanja. U BiH treba uputiti mirovne snage UN da bi se sprečilo nasilje slično onom u Hrvatskoj. Istina, priznanjem BiH ne bi se uvažila želja Srba“, ali „to je najmanje loše od svih drugih rešenja“, jer druge dve nacije, Muslimani i Hrvati, „ni po koju cenu ne žele da žive u jugo-srpskoj državi, a Bosnu je nemoguće teritorijalno razdvojiti na nacionalnoj osnovi“.

„Welt“ je istoga dana prokomentarisao: „Dok se u Sarajevu puca, a u Mostaru tenkovi Armije zauzimaju položaje prema hercegovačkoj hrvatskoj miliciji, postavlja se pitanje kako će u takvim okolnostima moći da budu aktivirane mirovne trupe UN u Hrvatskoj. Nije li saglasnost Beograda sa uslovima UN možda dogovorena prevara. Bosanska krvava svadba može da počne, a Evropa može ponovo da to bespomoćno posmatra“.

U intervjuu nemačkom radiju, 4. marta 1992, Hans Ditrih Genšer se izjasnio za ubrzano priznavanje BiH, ocenivši referendum u toj republici kao demokratski čin kojim je izražena volja većine. On je napeto stanje u toj republici uporedio s nekadašnjim stanjem u Sloveniji i Hrvatskoj, a našao je i iste krivce – JNA i Republiku Srbiju. U osvrtu na mogući rasplet događaja na jugoslovenskom prostoru, Genšer je posredno negirao kontinuitet Jugoslavije, naglasivši da „Srbija ne sme više da blokira prijem otcepljenih republika u KEBS i opšteevropsku političku strukturu“. Na pitanje reporterica kako ocenjuje nemire do kojih je došlo u BiH posle referenduma, Genšer je odgovorio: „Smatram da bi u ovom kontekstu trebalo spomenuti i Sloveniju, jer, ovo je već treći put da se pucnjavom i vojnom silom pokušavaju da zaustave one odluke koje su donete na principima slobodnog samoopredeljenja, slobodnih demokratskih principa itd. Sigurno se sećate: kada se Slovenija opredelila za nezavisnost, bilo je pokušaja da se to zaustavi vojnom silom, a tek potom se vojska povukla. Posle toga smo doživeli strahovit građanski rat protiv nezavisnosti Hrvatske. I sada se jedna demokratski donesena

odluka ne priznaje. Sada se očekuje da svi koji imaju uticaj na srpske grupacije u Bosni učine sve što je u njihovoj moći da se borbe okončaju i da se stvori mogućnost iznalaženja rešenja za buduću unutrašnju strukturu Bosne shodno interesima tri naroda. To je i jedini put. Za to se zalaže EZ, posebno pod dosadašnjim veoma uspešnim predsednikovanjem. Važno je da se mi držimo svojih principa, tj. da su granice nepromenljive. To znači da ne dođe do rasparčavanja ili menjanja teritorija među državama koje proizilaze ili će tek proizići iz bivše Jugoslavije“.

*Namera Bona da ospori mesto Jugoslavije  
u Ujedinjenim nacijama*

Briselski dopisnici listova „Frankfuter Rundschau“ i „General Anzeige“, 13. marta 1992, pozivajući se na izjavu jednog nemačkog diplomate, objavili su da nemačka vlada nastoji da ospori mesto Jugoslavije u Ujedinjenim nacijama: „Samo iz obzira prema obimnim zadacima UN, Bon do sada nije i formalno osporio mesto dosadašnje Jugoslavije u UN koje sada zauzima Beograd“. Prema tom neimenovanom nemačkom diplomati „nemačka vlada insistiraće i u EZ da Srbija i Crna Gora, koje osnivaju novu državu i žele da budu međunarodnopravni naslednik Jugoslavije, obavezno treba da prođu kroz istu proceduru priznavanja, shodno katalogu kriterijuma EZ od 16. decembra 1991. godine“.

Predstavnik za štampu bonskog ministarstva spoljnih poslova Martin Erdman, na pitanje da li može da potvrdi ili demantuje pisanje tih listova, izjavio je: „Informacija nije tačna u potpunosti ali je tačna u principu“. Prema njegovom objašnjenju, EZ i SAD dogovorile su se da „nađu zajednički jezik“ u rešavanju jugoslovenske krize, posebno kada se radi o nemenjanju granica i iznalaženju istih standarda za zaštitu manjina: „Samo postojanje neke nove Jugoslavije moraće da se reši kroz pregovore jugoslovenskih republika pa nema automatskog nasleđa za Srbiju i Crnu Goru“.

Na osnovu navedenog, moglo se predvideti da će nemačka diplomatija, kada je Jugoslavija u pitanju, u navedenom periodu biti angažovana u tri pravca:

1) u Ujedinjenim nacijama, radi isključenja iz članstva zemlje koja je bila jedna od njihovih osnivača i brisanje njenog imena sa političke i geografske karte Evrope i sveta;

2) u Evropskoj zajednici, radi izvođenja dodatnih pritisaka na Srbiju i Crnu Goru da, uprkos svojim državničkopравnim istorijama, „mole“ za međunarodno priznanje;

3) u pregovorima između jugoslovenskih republika oko pravnog nasleđa, posrednim putem, kroz upućivanje i uticanje na neke od njih.

## STRATEŠKI CILJEVI SR NEMAČKE U JUGOSLOVENSKOJ KRIZI

Konzervativni bonksi „Die Welt“ ukazao je još 12. jula 1991. na očiglednu spregu između tadašnjih slovenačkih i nemačkih interesa u novonastaloj političkoj krizi u Jugoslaviji. Među „mnogim otkrićima kojim jugoslovenske snage žele da uguše slovenačku samostalnost“ jedno je bilo posebno indikativno. Taj list je, naime, „otkrio“ iz „veoma pouzdanih bonsko-slovenačkih izvora“ da „cilj vojnog angažovanja u Sloveniji uopšte nije bilo osiguranje granice i vraćanje otetog državnog suvereniteta Jugoslavije nego glava predsednika Slovenije“.<sup>28</sup> Međutim, postalo je očigledno da Nemačka, posle upozorenja Francuske u EZ i posete Helmuta Kola Moskvi, počinje znatno umerenije da posmatra krizu u Jugoslaviji. Tako je 14. jula 1991. „Frankfurter Allgemeine Zeitung“<sup>29</sup> preneo intervju sa nemačkim kancelarom Helmutom Kolom, koji se odnosio na spoljnopolitičku poziciju Nemačke. U delu intervjua koji se odnosi na secesionističku krizu u Jugoslaviji, nemački kancelar se založio za mirno rešenje jugoslovenske krize, kao i za to, da tadašnji jugoslovenski

<sup>28</sup> „Die Welt“ je pored tog „otkrića“ u istom komentaru doneo i nekoliko „originalnih rešenja“ jugoslovenske krize. Tako je uvodničar tog lista predložio da JNA smeni neke generale, a za uzvrat bi nemačka država finansijski pomogla Jugoslaviju. Osim toga, predložio je bonskoj vladi da odmah prizna nezavisnost severozapadnih jugoslovenskih republika, ne obraćajući pažnju na protivljenje Francuske.

<sup>29</sup> Neposredno pre objavljivanja intervjua Helmuta Kola, 13. jula 1991, jugoslovenski građani srpskog porekla na privremenom radu u Nemačkoj održali su mirne demonstracije ispred Redakcije toga lista u Frankfurtu. Povod je bila prava kampanja koja je tih nedelja vođena protiv Republike Srbije u nemačkim medijima, a prednjačio je „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, koji među nemačkim glasilima slovi za konzervativni dnevni list.

politički lideri mirnim putem, a ne ratom, nađu izlaz iz političke krize.<sup>30</sup>

Tada ispoljeni znatno umereniji politički stavovi Nemačke prema secesionističkoj krizi u Jugoslaviji nisu značili da su Nemci „digli ruke“ od svojih interesa na području Balkana, što je potvrđeno i pozivom kancelara Helmuta Kola predsjedniku Hrvatske Franji Tuđmanu da poseti Nemačku 18. jula 1991. godine. Povlačeći taj, tada krajnje provokativni potez, nemački šef vlade je očigledno želeo da „pošalje poruku“ ne samo nesrećnom evropskom jugu nego i evropskim zapadnim i istočnim susedima, a posebno onima kod kojih je nemačko držanje prema jugoslovenskoj krizi izazvalo duboko podozrenje i nove strahove<sup>31</sup> da Nemačka nema nameru da odustane od, kako je to kancelar Helmut Kol tih dana formulisao, „podrške napaćenom hrvatskom narodu“. U stvari, od svojih stratejskih interesa na području južne Evrope i Balkana. Ono što se tih dana u javnosti moglo čuti o veoma poverljivim razgovorima koje je Tuđman vodio sa Helmutom Kolom i ministrom inostranih poslova Nemačke Genšerom može se sažeti u dve tačke. Naime, Tuđman je tražio od Nemačke podršku u EZ za slanje stranih vojnih „mirovni snaga“ u Hrvatsku, a Nemačka se obavezala da će u visokim evropskim institucijama tražiti da se „problem Hrvatske“ tretira kao i „problem Slovenije“. Nemački interes u jugoslovenskoj krizi bio je evidentan i prilikom stranačkih rasprava u Bundestagu. Jedna od tih rasprava, 22. jula 1991, podstakla je i pravi mali stranački rat u vladajućoj koaliciji. Bavarska konzervativna stranka CSU žestoko je toga dana kritikovala u Bundestagu

<sup>30</sup> U intervjuu tom listu Kolu je bilo postavljeno i direktno pitanje: „Može li se postići mir u Jugoslaviji bez priznavanja nezavisnosti Sloveniji i Hrvatskoj?“ Njegov odgovor je glasio: „To će pokazati budućnost. Najpre treba da sukobljene strane u Jugoslaviji ulože napore za razumno rešenje mirnim putem uz odricanje od upotrebe svake sile. Naša je želja da politički predstavnici republika sami nađu svoj put i međusobno se dogovore. Za mene je važno, i to je bitna osnova moje politike, da su pravo na samoopredeljenje i poštovanje manjinskih prava odlučujući preduslovi mirnog razvoja“.

<sup>31</sup> Interesantno je da su se povodom te posete predsednika hrvatske vlade Saveznoj Republici Nemačkoj u negativnom kontekstu oglasile i zemlje koje su do tada otvoreno držale stranu Nemačke na mnogim skupovima EZ, kao i Evropskog saveta, kod kojih Nemci nisu uspjeli da „proguraju“ stav o automatskom priznavanju Slovenije i Hrvatske ukoliko tim republikama pripreti Jugoslovenska narodna armija. Tim povodom je, na primer, danski list „Informacion“ konstatovao da su Nemačka i Austrija svojom upornom podrškom Sloveniji i Hrvatskoj izazvale lavinu antinemačkog raspoloženja u Evropi, koje je očigledno bilo pritajeno, a koje se sada u talasima pojavljuje, naročito u zemljama koje su se u Drugom svetskom ratu borile protiv Nemačke i Austrije.

najmarkantniju figuru liberala, Hansa Ditriha Genšera, zbog „promašene i pogrešne politike prema Jugoslaviji“. Bavarci su, inače, u jugoslovenskoj krizi srčano stali uz slovenački i hrvatski separatizam i insistirali su, u okviru grupacije „Alpe-Adrija“, na brzom priznavanju tih republika kao samostalnih država. Stoga su kritikovali Genšera što je toliko dugo oklevao da se „zauzme za slovenačku i hrvatsku stvar“.

Strateški cilj SR Nemačke u jugoslovenskoj krizi je jasan: da se neposrednim ekonomskim i političkim uticajem, preko Austrije, učine zavisnim nekadašnje jugoslovenske republike Slovenija, Hrvatska, a u poslednje vreme i Bosna i Hercegovina. Time bi se postiglo da se, stvaranjem novih država, nekadašnja ekonomski nedovoljno jaka, ali brojno i potencijalno snažna jugoslovenska država potisne dalje ka jugoistoku balkanskog kopna, pa bi mnoge jadranske luke došle u neposrednu ekonomsku i političku sferu SR Nemačke i Austrije. Ispunjenje tog cilja moglo bi da inicira i ispunjenje drugog. Naime, moglo bi doći do značajnog slabljenja vojnog i političkog uticaja Republike Italije na prostorima južne Evrope i Mediterana, ali i smanjenja ekonomskog uticaja na područje Balkana i Podunavlja. Očigledno, time bi se marginalizovali mnogi politički i ekonomski projekti na tom prostoru, a neki bi mogli i trajno da izgube značaj.<sup>32</sup>

Berlinski dnevnik „Neues Deutschland“, 11. avgusta 1991. najdirektnije je izneo strateške interese i ciljeve bonške vlade prema jugoslovenskoj političkoj krizi. Naglasio je da je politika Bona, odnosno podrška Zagrebu, u stvari, „dolivanje ulja na vatru“ i da se postojeća pristrasnost može objasniti „ideološkim razlozima“, ali i željom za proširivanjem uticaja preko Austrije, Slovenije i Hrvatske sve do luka na Jadranu.<sup>33</sup>

<sup>32</sup> Verovatno bi to bio slučaj, s političkim i ekonomskim projektom „Heksagonal“, koji okuplja šest zemalja srednje, istočne i južne Evrope (Poljska, Češko-Slovačka, Mađarska, Austrija, Italija i nekadašnja Jugoslavija). Izuzimajući Austriju i donekle Mađarsku, jedan od ciljeva zemalja okupljenih u „Heksagonalu“ bio je da u Centralnoj Evropi suzbiju ogromnu ekonomsku snagu Nemačke. Š obzirom na nastanak novih država na prostoru nekadašnje Jugoslavije, Austrija bi, zajedno s Mađarskom, mogla postati nezainteresovana za „Heksagonal“, a ekonomska moć i politički uticaj SR Nemačke u novim uslovima mogao bi dobiti još veći značaj.

<sup>33</sup> Kelnski radio „Deutsche Welle“ konstatovao je istog dana u svojoj emisiji „da na žalost oružje u Evropi nije zamuklo“. Prema toj radio-stanici „jugoslovenska kriza je stratezijski i u pogledu interesnih sfera opasno podelila Evropsku zajednicu“, šta više, istaknuto je „da ako vlade EZ ne nađu pravo rešenje za krizu u Jugoslaviji postoji opasnost da se Evropskoj zajednici sve manje veruje“.

Očigledno, da bi interesna sfera Nemačke prema evropskom jugoistoku bila što veća trebalo je zadržati jugoslovenske severozapadne republike u avnojskim granicama. U vezi s tim, treba tumačiti i pozorenje Vlade u Bonu prema svakom otporu nehrvata u Hrvatskoj teroru zvaničnih „snaga mira i reda“. Naime, još 24. avgusta 1991. Genšer je pozvao Borisa Hrleca, jugoslovenskog ambasadora u Bonu, i rekao mu da će Nemačka priznati Sloveniju i Hrvatsku ako se u Jugoslaviji ne zaustavi krvoproliće „izazvano od strane JNA“. On je izrazio i „duboku zabrinutost savezne vlade zbog sve ozbiljnijih povreda obustave vatre u Hrvatskoj do kojih dovode neregularno naoružane srpske strane i JNA“. Genšer je tada dodao: „Ako se krvoproliće nastavi i ako se politika nasilno okončanog čina uz podršku JNA odmah ne obustavi, savezna vlada će morati ozbiljno da preispita priznavanje Slovenije i Hrvatske u ustanovljenim granicama. Ona će se založiti i za odgovarajuće preispitivanje unutar EZ“. Isti politički scenario Bon je koristio i u slučaju Bosne i Hercegovine.

Konzervativne partije SR Nemačke otvoreno su pokazale ne samo interes Nemačke u jugoslovenskoj krizi već i moguće interesne sfere te države na širem prostoru Balkana. Radi se, zapravo, o činjenici da bi posle ponovnog ujedinjenja Nemačke, u dužem ili kraćem istorijskom periodu, mogli da se stvore uslovi za germansku politiku i ekonomsku dominaciju u srednjoj Evropi i na Balkanu. Zone koje bi mogle doći pod nemački politički i ekonomski uticaj bile bi upravo teritorije zemalja koje je nemački rajh okupirao 1943. godine. Na Balkanu bi, pak, ta ekonomska i politička sfera uticaja direktno obuhvatila republičke granice do skorašnjih jugoslovenskih severozapadnih republika: Slovenije, Hrvatske, kao i Bosne i Hercegovine. Pri tom bi taj ponovni germanski politički i ekonomski uticaj na području Balkana Austrija mogla da proširi na Mađarsku, a Nemačka na Rumuniju, gde živi deo stanovništva nemačkog porekla, pa i dalje, na područje Ukrajine. Na Balkanu bi se, tako, interesne sfere Nemačke i Austrije, manje ili više, poklopile s granicama nekadašnje Austro-Ugarske monarhije.

### *Zaključna razmatranja*

Od svih zemalja Evropske zajednice, SR Nemačka je najkonkretnije izrazila svoje političke stavove i ciljeve u jugoslovenskoj krizi, što se može tumačiti na više načina:

1) istorijskom težnjom Nemačke i Austrije ka prostorima severozapadnog Balkana. Činjenica da su se ti prostori u istoriji nalazili pod neposrednom političkom, religijskom, ekonomskom i kulturnom sferom uticaja nekadašnje Austro-Ugarske monarhije nije zanemarljiva;

2) da su novonastali „evropski nacionalizmi“, koji su van svake sumnje politički i ekonomski štetni za Evropu, u istoj meri, iz nekih razloga, „korisni“ za Nemačku;<sup>34</sup>

3) pitanje o tome koliko je secesionizam u Jugoslaviji zaista rezultat želje za državnim osamostaljivanjem naroda u pojedinim republikama može se postaviti i na drugi način. Naime, reforme koje su se odnosile na uvođenje tržišne ekonomije i višestranački politički sistem odnosile su se i na modernizaciju celokupne jugoslovenske federacije. Međutim, očigledno je da su tzv. političke elite u pojedinim dotadašnjim jugoslovenskim republikama smatrale da je proces modernizacije i demokratizacije jugoslovenskog društva trenutak za secesiju i državno otcepljenje. Sve te tendencije mogle su se prepoznati i po političkim predlozima koji su dolazili iz tih sredina. Na primer, da se jugoslovenska zajednica konstituiše kroz formulu 2+2+2, odnosno, da dve republike budu u federalnom odnosu, dve u konfederalnom, a dve da budu samostalne državne jedinice. Drugi predlog je bio formula o jugoslovenskoj zajednici kao konfederaciji, tj. ideja o „suživotu“. Međutim, ta rešenja, i da su bila prihvaćena, dovela bi, pre ili kasnije, do sadašnje situacije na jugoslovenskim prostorima;

4) može se postaviti i pitanje da li je slučajno nacionalistička kriza eskalirala baš u Jugoslaviji, doskora najstabilnijoj,

<sup>34</sup> U nekadašnjem SSSR-u, Poljskoj i Rumuniji živi relativno veći broj građana nemačkog porekla. S druge strane, u gotovo polovini švajcarskih kantona govori se nemački jezik, kao i u severnim delovima Italije i celoj Austriji. Nemačka je, ne računajući stranu radnu snagu, veoma homogena država (90 odsto stanovništva čine Nemci), a jedina veća nacionalna manjina su Danci, u pokrajini Šlezving-Holštajn.

ali i nacionalno najsloženijoj evropskoj državi, na području koje odavno nazivaju „buretom baruta“. Odnosno, nije li građanski rat u Jugoslaviji izraz želje nekih centara moći da se politički uništi ekonomski siromašna, ali potencijalno veoma jaka država Južnih Slovena.

Vreme koje je pred nama pokazaće koliko su Jugoslavija i Evropa (sa veoma ambicioznom Nemačkom) sposobne da prevaziđu iskušenja novog ekonomskog i političkog poretka.